

Odkaz kancléřky Angely Merkelové

Angela Merkelová je na odchodu. Po téměř patnácti letech v úřadu německé kancléřky jsou pandemie a německé předsednictví v Unii jejími posledními výzvami. Jaký je vlastně její odkaz? Každý si určitě vybaví, že její vítání uprchlíků přispělo k odchodu Britů z Evropské unie.

MF Dnes 8.8.2020

Marek Loužek

Národohospodářská fakulta VŠE

V době, kdy stála Angela Merkelová v čele opozice a vystupovala s dalekosáhlými reformními požadavky, byla přirovnávána k jiné velké političce – Margaret Thatcherové. Mezi ní a „železnou lady“ však leží propast. Thatcherová a Merkelová ztělesňují dva protichůdné typy politiky.

I když lze samozřejmě najít určité paralely. Obě byly přirodovědyvými v mužském světě politiky, dlouho byly podceňovány a stály tak trochu stranou, aby nakonec nad svými zkušenějšími trivaly zvíředly.

Thatcherová byla chemik, Merkelová fyzik. Obě se vyznávaly promikavým politickým instinktem, schopnosti racionálního kalkulu a správného načasování výstřelu, který povede k úspěchu. Obě profitovaly ze skutečnosti, že středopravicové strany, ke kterým náležely, se dostaly do krize a hrozilo jim, že ještě na dlouhou dobu uváznou v opozici.

Mezi Thatcherovou a Merkelovou však také existují zásadní rozdíly. Thatcherová byla radikální, extrémně polarizující politička s ideologicky ostré vymezeným přesvědčením. Na straně druhé Angela Merkelová je politickou konsenzu bez jasného světonázoru, která se dokáže poddatně přizpůsobovat měnícím se poměrům a která vždy myslí na urovňování poměrů.

Vyhnout se konfliktu

Jak ukazuje sborník Merkelová: Kritická bilance editora Philippa Plickerta, redaktora Frankfurter Allgemeinen Zeitung, boje Angely Merkelové nebyjí zákončovány zářivým vítězstvím, nýbrž kompromisem, který se z jejího pohledu jeví jako rozumný. Německá kancléřka svého politického protivníka nepřeválčuje, ona si přivlastní jeho šaty.

Vzhledem k této skutečnosti se dá těžko říct, co vlastně lze považovat za její velké úspěchy. Tedy pokud si odmyslíme čtyry volby do Spolkového sněmu v letech 2005, 2009, 2013 a 2017, které sice nevyhrála vždy s velkou převahou, z nichž však nakonec vyšla jako kancléřka.

V situacích, kdy Thatcherová volila politický styl přiměřenější polarizaci a konflikt, se Merkelová snažila konfliktu vyhnout a polarizace se obávala. Britská premiérka dodnes vyvolává silné emoce – její příznivci ji zbožňují, její odpůrci nenávidí. Práce německé kancléřky je naproti tomu paradoxně ceněna, ačkoli její zásluhy jsou daleko spornější.

Dominik Geppert, profesor soudobých dějin na Univerzitě v Bonnu, si klade ve zmíněném sborníku otázku, zda drastická léčebná kúra Margaret Thatcherové by mohla fungovat jako recept pro Německo a zda by Merkelová mohla být tou političkou, která by radikální reformu realizovala.

Ve Velké Británii a v Německu fungují zcela odlišné politické systémy. Britský se vyznačuje silnou rolí exekutivy, až trochu připomíná „zvolenou diktaturu“. Vítěz voleb na základě většinyho volebního systému získá většinu křesel v parlamentu. Nejsilnější strana pak může neomezeně vládnout v zemi, která nemá v písemné podobě kodifikovanou ústavu, může prostou většinou prosadit změny, aniž by musela brát ohled na zájmy opozice.

Oproti tomu v politickém systému SRN působí mnoho aktérů, kteří změny prosazované jinými politickými silami pozastaví nebo je zruší. Federalismus, poměrný volební systém a s ním související tendence vytvářet koaliční vlády, četnost voleb na zemské a spolkové úrovni, které často vedou k tomu, že se národně rozhodnutí posunou do doby po příštích volbách, Spolkový ústavní soud ve funkci arbitra a jeho rozsáhlé kompetence – to vše vede k tomu, že radikální změny statui quo v Německu lze prosadit velice těžko a v podstatě vždy jediné se zapojením dalších stran a nejruznějších institucí.

Chování Angely Merkelové lze chápat jako dokonale přizpůsobení se podmínkám německého politického systému.

Málokomu se tak jako jí podařilo osvojit si mechanismy demokracie, která je určována médii a průzkumy veřejného mínění. Vyjadřuje-li Merkelová svá stanoviska veřejně, sotrváky dojde v jejím názoru k nějakému vyostření, spíše je zaobhl do všeobecného vyjádření, což má tu výhodu, že budou platná i poté, co se změni směřování politiky či nálada veřejného mínění.

Na rozdíl od o své neomylnosti přesvědčené Thatcherové, pro kterou bylo vždy obtížné ponechat si svůj názor pro sebe, politička konsenzu Merkelová vytvořila systém nejistoty v banálních samozřejmostech. Tím se vyvarovala konfrontace s veřejností, ponechala si možnost útržku zpět a možnost taktizování všemi směry. Díky svému mládí prožitému v NDR si osvojila nicneríkající způsob vyjadřování. Kdo chtěl vyřást za režimu německé komunistické strany, tomu se vyplatilo v případě pochyb mlčet a svůj názor si nechat pro sebe či ho sdělit naněvyš nejvyššímu okruhu důvěrníků.

Margaret Thatcherové (a ještě také jejímu následovníkovi Johnu Majorovi) byla za podmínek britské většinyho volebního systému nadělena téměř dvě desetiletí absolutní parlamentní většiny, což umožnilo realizovat zásadní změny ve státě, ekonomice a společnosti – od oslabení moci odborů, liberalizace pracovního trhu přes privatizaci státních podniků a dalekosáhla deregulační opatření až po odváznou změnu danového systému.

Slabost sociální demokracie ve spolkové

republice měla zcela jiné důsledky – nikoliv křesťanskou demokracizaci sociální demokracie, nýbrž sociální demokratizaci unie. Posun CDU do středu se Merkelové vyplatil hned dvakrát. Jednak v průzkumu mecht a při spolkových volbách již dlouho nebyla ve výhode SPD, nýbrž Merkelová díky sociálně demokratickým výdobytkům velké koalice. A zadruhé sociální demokratizace unie v rámci doléva se posouvajícího stranického spektra rozšířila CDU Merkelové koaliční možnosti.

Migrační krize

Jak upozorňuje britský ekonom David Marsh, Thatcherová musela nakonec odejít, protože svoji politiku příliš usílá na míru své osobě, světu vlastního přesvědčení a užkému okruhu svých stoupenců. Na Merkelovou budou ve Velké Británii kromě jejích mnoha dobrých činů vzpomínat spíše ironicky jako na onu kancléřku, která předsedala Evropské unii během vystoupení Británie.

Bude však vinnána jako osoba, jejíž jednání během migrační krize znamenalo největší ohrožení myšlenky evropské jednoty od doby, kdy její otcové založili Evropské společenství uhlí a oceli na troskách druhé světové války. Při velmi těsném výsledku referenda o brexitu z roku 2016 (52 procent pro vystoupení ku 48 procentům proti) bylo rozhodujícím faktorem tohoto výsledku přání znovu nabytí kontroly nad migrací.

Otázka, zda by referendum o brexitu do

padlo stejně, kdyžby Merkelová na podzim 2015 prozřavě zabránila uprchlické a migrační krizi, je zcela namístě. Místo aby ujšřovala občany „vzáldheme to“ a otevřela dveře uprchlíkům do Německa, mohla říci, že nemůže přijmout každého a věnuje pár miliard na to, aby se uprchlické táboiry, které se nacházejí v blízkosti jejich místa původu, přebudovaly do co nejmmodernější a nejsnesitelnější podoby.

To by bývalo platilo jako akt lítiskosti a zároveň by se byl snížil migrační tlak na Evropu, zvýšila by se bezpečnost hranic a kulturní identita, která se odvíjí od římsko-židovsko-křesťanských kořenů a která se tolik liší od identity převážně muslimských přistěhovalců. Takováto německá politika by podle Marsha byla uchránila Evropu před uprchlickým chaosem a britské voliče by nasměřovala opatně – pro setrvání v Evropské unii.

Sama Merkelová později rozpoznala (přiliš pozdě a příliš váhavě), že její „management“ tvář v náporu uprchlíků sehal. Stala se symbolem toho, co Britům již po mnoho let vykreslovala média, totiž názor, že Němci chtějí dominovat EU. A britští voliči se z důvodu nového sporu v Unii o migrační politice uvrhli ve svěm odmítnutí Evropské unie či nevěřivé, nebo dokonce nenávisli větší ni.

Ironie dějin

Je ironií dějin, že selhání Merkelové v migrační politice, které spočívalo v jisté lítiskosti, nakonec vytláčilo Brity z Evropské unie. Zároveň součti s migranry je do jisté míry obdivuhodný, měla se zde pouzít více hlava než srdec. Evropa prostě nemůže přijmout všechny. V důsledku její „vřáct“ politiky se politický semkly země visegrádské skupiny a získaly tím v Evropě více politické váhy než dříve.

Merkelová má ohromný problém v zahraniční politice. Rakousko, střední a východní Evropa a nyní také anglosaské země se od ní často distancují. A to úplně jinak než ještě před pár lety. Nedistancují se pouze kvůli nesouhlasi s její „vřáct“ politikou. Jako negativum se v mnoha ohledech jeví i její tlak na další federalizaci EU.

Angela Merkelová je dnes líčena jako poslední obhájce liberálního Západu. Zatímco Trump uvazuje jednostranně, izolacionisticky a populisticky, Merkelová zastiává multilateralistický, globalistický pohled a je antipopulistkou.

Editor The Weekly Standard Christopher Caldwell však upozorňuje, že je-li tomu tak, je nutné konstatovat zvláštní efekt, kdy (negativní) vinnání politiky Merkelové mnoha voliči ve Spojených státech bylo důležitým faktorem, který přispěl k vyvolání antiglobalizační protireakce.

Pandemie na chvíli smřřila Německo se svou kancléřkou. Pro Merkelovou na odchodu to je jisté zadosťučnění, protože odchází respektována, některými možná i obdivována. To však zdaleka neznamená, že její odkaz je nesporný.

Foto: Profimedia